

Милана Л. Додиг
<https://orcid.org/0000-0001-8409-9498>
Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет
Катедра за романистику

УДК 821.133.1-31.09 Зола Е.
DOI 10.46793/Uzdanica22.3.119D
Оригинални научни рад
Примљен: 30. октобар 2025.
Прихваћен: 11. децембар 2025.

СЛОБОДНИ НЕУПРАВНИ ГОВОР У РОМАНУ ЕМИЛА ЗОЛЕ ТРОВАЧНИЦА

Айстиракиј: У овом раду представљамо феномен слободног неуправног говора као посебан израз бахтиновске полифоничности (Бахтин 1989) која је одлика сваког исказа. На основу нашег корпуса – Золиног романа *Трoвaчницa*, издвојићемо репрезентативне примере који садрже поменути феномен, представити и анализирати у раду. Избор датог корпуса извршен је на основу чињенице да роман садржи изузетно велики број примера с употребом слободног неуправног говора, а уједно, писац је први у француској књижевности који се служи овим уметничким средством (Ромеро 2001: 285). Циљ Золе у датом роману јесте да што верније прикаже живот радничке класе у доба Другог царства, што и постиже, према нама, служећи се двама техникама, тј. слободним неуправним говором и аутентичним језиком радничке класе омогућујући на тај начин читаоцу да се директно упозна са јунацима који му се обраћају на свом језику и откривају своје мисли.

Кључне речи: слободни неуправни говор, Емил Зола, наративна полифонија, француски језик.

1. УВОД

Једна од најзначајних одлика модерне уметничке прозе је говорна разноликост која пружа могућност паралелног представљања више дисонантних светова и њихових пројекција. У својој студији Бахтин (1989) запажа да, за разлику од поете који пева само језиком своје душе, прозни писац настоји да говори свим језицима своје средине, варијететима који треба да читаоцу дају што веродостојнију слику стварности. И више од тога, савремене романе и приповетке одликује и *полифоничношћу* која постоји у оквиру једног исказа. Овим изворно бахтиновским појмом у савременој лингвистици означава се сваки дискурс у којем се чује више гласова. По Бахтиновом схватању, сваки исказ је у својој бити полифоничан, јер се у њему укрштају различити гласови: глас аутора са гласовима протагониста (Рајић 2010:

518). Својеврстан израз полифоничности представља слободни неуправни говор (даље СНГ)¹. Постојање овог феномена, као језичкостилског поступка својственог наративном дискурсу, уочено је крајем 19. века, али први научно утемељени описи јављају се почетком 20. века и потичу од стране швајцарског лингвисте Ш. Бајија и немачког филолога Е. Лорка (Рајић 2010: 516). Када употреби слободни неуправни говор писац гласу приповедача супротставља глас неког од јунака, а те две мелодије се истовремено и спајају и раздвајају. На тај начин читалац има утисак да заједно са наратором улази у свест јунака, прати његова унутарња превирања, задржавајући притом одређену дистанцу у односу на личност која се пред њим отвара.

Ми ћемо се у овом раду бавити анализом употребе слободног неуправног говора у Золином роману *Трговачица*. С намером смо изабрали управо овог писца, оснивача натурализма и овај његов роман, јер Емил Зола тежи да читаоцу што верније представи стварност говорећи у овом случају језиком радничке средине, а то постиже и употребом слободног неуправног говора. Потом, он се први у француској књижевности користи „магичним средством које брише сукоб између наратива и дијалога, које константно одржава присуство јунака у свести читаоца”² (Бекер 1994: 110)³, а то средство јесте СНГ и Золина оригиналност огледа се и у томе што често употребљава овај феномен у *Трговачици*. СНГ се јавља у свим поглављима романа, изузев у првом, а нарочито доминира у шестом и дванаестом поглављу. Зола користи СНГ на кључним местима у роману и тако вешто замућује границе међу гласовима наратора, јунака, народа, да понекад не знамо ко говори. Додатно нам још отежава и специфичан језик који Зола користи у роману, нестандарни, језик из народа, псовке, а који је исто одлика слободног неуправног говора. Користећи овај феномен и афирмишући језик народа, Зола је остварио свој циљ, односно у потпуности и врло прецизно осликао живот радничке класе у предграђима и омогућио читаоцу интимни увид у животе и мисли радничке класе жена. Управо употребом СНГ-а и нестандардног језика, Зола је учињено да радници говоре за себе о себи својим језиком.

2. О ФЕНОМЕНУ СЛОБОДНОГ НЕУПРАВНОГ ГОВОРА

Слободан неуправни говор је специфична хибридна форма у наративном поступку. Хибридна, јер у себи садржи елементе и управног и неуправног говора. Треба истаћи да СНГ не поседује ниједан особени лингвистички

---

¹ Из разлога непостојања јединственог терминолошког решења, определили смо се за овај термин због његове проширености у србистици/сербокroatистици (Ковачевић 2011: 81).

² „Un outil magique qui efface la frontière entre le récit et le discours direct, créant une fusion qui maintient le personnage au premier plan de la conscience du lecteur”.

³ Наш превод.

маркер (облик карактеристичан само за њега), по којем би се са сигурношћу могао препознати. Зато Ковачевић (2011) наглашава да његова дефиниција мора бити по природи негативна и двострука – одређују га управо она својства управног, односно неуправног говора, која су у њему одсутна. Тако у њему нема уводног глагола типа *verba dicendi / sentiendi* (или је овај постпониран), ни везника за субординацију који уводи комплетивну реченицу. У слободном неуправном говору често се јављају интерогативне, експламативне и авербалне реченице, често наилазимо на узвике, жаргонизме, колоквијалне и вулгарне изразе, псовке, некохерентност и недореченост (Банфилд 1995: 46) – све оно чега у обичном индиректном дискурсу нема. По томе је он налик управном говору, који допушта да се говор јунака пренесе тако да је близак управном. Од њега га, пак, диференцира изостанак употребе деиктичких заменица у основној функцији и непостојање знакова за навођење. СНГ се, дакле, одликује амбивалентном и нетранспарентном структуром, за разлику од управног и неуправног говора који се увек могу идентификовати јер поседују стабилан синтаксички образац, и зато је његова идентификација могућа само на основу информације коју пружа контекст. Такође, не може се јавити у свим врстама дискурса. Наиме, појава СНГ-а је ограничена, односно јавља се само у текстовима „које сматрамо литерарном фикцијом” (Рајић 2010: 521), док се управни и неуправни говор могу јавити у свим функционалним стиловима стандардног језика.

И у француској литератури слободни неуправни говор јесте предмет бројних дебата у којима се дискутује о његовој дефиницији, називу, генерално природи, затим класификацији, језичком статусу али и о тесној вези са књижевношћу и стилистичким иновацијама (Серкиљни 1984: 9). Такође, дуго је био третиран као маргиналан, тј. спорадичан феномен (Ређани 2009: 125) али ипак повезиван са исказивањем мисли и речи са проблематичном перцепцијом⁴. Опис и дефиницију коју нуди Ковачевић (2011) проналазимо и код француских лингвиста и теоретичара (Баји 1912; Липс 1926; Розије 1998, и др.), али ваља напоменути да је у погледу идентификације у тексту лакше уочити слободни неуправни говор у француском језику него у српском. Наиме, лакше је идентификовати дати феномен у језицима у којима постоји слагање времена него у онима у којима тога нема, као што је случај са српским језиком. Тако је СНГ у француском језику првобитно био идентификован као необичан низ имперфеката. Управо је та употреба имперфекта оно што занима Пруста код Флобера, Тоблера код Золе, а што замара Бајија (Серкиљни 1984: 14). Специфична употреба имперфекта у СНГ-у огледа се у преношењу говора или мисли ликов на флуидан и субјективан начин. Укратко, имперфект је тумачен у оквиру СНГ-а првенствено као пси-

⁴ „[...] avant Flaubert, le discours indirect libre est sporadique mais largement associé à l'expression des pensées verbales ou des paroles à la perception problématique.”

холошки или субјективни маркер (Липс 1926; Филип, Зифре 2018). Наравно, поред овог глаголског времена треба навести и француски кондиционал који често фигурира у СНГ-у због своје дијалогске форме (Брес 2010), односно могућности да у исказу чујемо два гласа – онога ко говори и чије речи преноси други говорник, и због потребе слагања времена (у чему се придружује и плусквамперфект).

3. О РОМАНУ

Золин роман *Трoвaчницa* припада циклусу *Рyгoн-Мaкaрoви* или *Прирoднa и грyпнa истoријa јeднe пoрoдицe пoд Дрyгoм цaрcтвoм* (*Histoire naturelle et sociale d'une famille sous le Second Empire*, 1871–1893), његовом огромном пројекту у коме је настојао да изложи своје теоријске поставке натурализма и где је у двадесет романа приказао физичко и морално пропадање појединих чланова породице Ругон-Макарових условљено њиховим генетским наслеђем и социјалном припадношћу; уједно дао је и пресек кроз разне друштвене средине у доба Другог царства и оживео преко хиљаду лица. *Трoвaчницa* је роман о радничкој класи за време Наполеона III. У њему Зола слика кобно пропадање једне радничке породице у тужној средини предграђа, тачније кроз лик Жервезе слика тежак живот радника и последице средине у којој живе. Тако алкохолизам и лењост прати слабљење породичних веза, вероломства, поступно губљење осећања честитости, а као крајњи резултат, срам и смрт. Роман се састоји из тринаест поглавља различите дужине у којима пратимо живот Жервезе, од њеног доласка у Париз 1850. године, до њене смрти 1869. године и у којима су распоређени кључни догађаји из њеног живота: раскид с оцем њене деце по доласку у Париз (остављена је због друге жене), брак с Купеом, рођење њене кћерке, смрт свекрве, болест и смрт њеног мужа и њена сопствена смрт.

Трoвaчницa је својом појавом скандализовала тадашњу књижевну јавност. Осуђена је двоструко: због начина сликања разних сцена из живота радника, које је окарактерисано као неморално, срамотно: „То није књижевност!” (Бафаро 2003: 31)⁵, као и због коришћења „langue verte”⁶ – колоритних и вулгарних израза. Међутим, Зола је само насликао велику истину о радничкој класи, на троструки начин ју је приказао читаоцу: прво, укључујући је у роман, бирајући је као централну личност, потом коришћењем аутентичног језика и на крају употребом слободног неуправног говора (Гирал-Мигдал 2003: 57).

⁵ Наш превод.

⁶ Сленг, арго, жаргон.

4. УПОТРЕБА СЛОБОДНОГ НЕУПРАВНОГ ГОВОРА У ЗОЛИНОЈ ТРОВАЧНИЦИ

Зола у *Трговачници* врло често користи СНГ, готово се јавља на свакој страници романа, међутим, могли бисмо рећи да се ради о једноличној употреби СНГ-а. Наиме, Зола се служи дугим реченицама у СНГ-у, који понекад заузима и пар страница романа, а његова употреба има за циљ да помути границу између говора наратора и јунака. Слично уочава и Јансон поредећи Золу и Мопасана у погледу СНГ-а: „*Бел-Ами* Мопасана садржи мањи број СНГ-а у односу на *Трговачницу*, шездесетак, али употреба им је знатно разнолика за разлику од Золиног романа” (Јансон 2006: 50)⁷. Некада је јасно уочљива разлика између гласова наратора и јунака, некада се нараторов стил сувише приближава нивоу мисли и говора јунака да је тешко разлучити ко говори и чије су мисли, а некада наилазимо и на хор гласова радника. Могли бисмо, дакле, издвојити три типа СНГ-а (више о типовима видети Нис 1974–1975): 1) *конвенционални*, где постоји приметна разлика између коментара које даје аутор и оних које исказује лик; 2) *хорски*, где група артикулише реакцију или коментар, и 3) *двосмислени*, где се стил наратора преблизу спушта на ниво мисли и говора лика, што отежава утврђивање ко говори или мисли. Смењивање гласова, односно тачака гледишта, обogaћује нашу перцепцију ликова, њиховог пада, и света радника. На тај начин добија се реалнија слика о радничкој класи. Зола је хтео да у овом роману оствари Флоберову жељу да наратор буде биће „присутно свуда, видљиво нигде”⁸ (Бафаро 2003: 56)⁹ и то је постигао константном употребом СНГ-а, јер је на тај начин натерао своје јунаке да проговоре, а он је као свезнајући наратор одсутан. Код Золе слободни неуправни говор служи пре свега као „спона језичке аутентичности у представљању ликова (лексичка контаминација); он је продужетак натуралистичке истине, доказ верности приповедача-сведока, који ипак држи своју контролу над читавим наративним универзумом”¹⁰ (Гирал-Мигдал 2003: 70)¹¹.

У следећем одломку приказани су врло суптилни ефекти које СНГ производи. Зола употребом СНГ-а омогућава читаоцима да чују и прате три гласа: глас радника, Жервезин глас (који су маркирани употребом нестан-

⁷ Наш превод.

⁸ „Être présent partout, visible nulle part”.

⁹ Наш превод.

¹⁰ „Chez Zola par exemple, le discours indirect libre sert avant tout comme touche d’authenticité langagière dans la représentation des personnages (contamination lexicale), c’est le prolongement de la vérité naturaliste, la preuve de la fidélité d’un narrateur-témoin, qui cependant maintient sa mainmise sur l’ensemble de l’univers narré”.

¹¹ Наш превод.

дардног језика и дати су у управном дискурсу и СНГ-у) и глас наратора. Из радничке перспективе алкохолизам има позитивну конотацију, док глас ситних рентијера, дат у неуправном дискурсу, не одобрава блуд. Затим, глас наратора меша се са гласовима јунака и управо он пореди Тровачницу са црквом: „[...] у њој је било осветљено као у катедрали за време велике мисе”¹². Чини нам се да је наратор наклоњен Жервези и радницима. Али, он користи пејоративни вокабулар за означавање пијаних радника: „пијандуре, лармале и млатарале рукама”¹³, и тада се глас наратора приближава гласу буржоазије који критикује раднике. Реченице у курзиву обележавају три гласа о којима је било горе речи:

*Chez les marchands de vin, des pochards s'installaient déjà, gueulant et gesticulant. Et un bruit du tonnerre de Dieu montait des voix glapissantes, des voix grasses, au milieu du continuel roulement des pieds sur le trottoir. „Dis donc ! viens-tu becqueter ?... Arrive, clampin! je paie un canon de la bouteille... Tiens ! v'la Pauline! ah bien! non, on va rien se tordre!” Les portes battaient, lâchant des odeurs de vin et des bouffées de cornet à pistons. On faisait la queue devant l'Assommoir du père Colombe, allumé comme une cathédrale pour une grand-messe; et, nom de Dieu! on aurait dit une vraie cérémonie, car les bons zigs chantaient là-dedans avec des mines de chantres au lutrin, les joues enflées, le bedon arrondi. On célébrait la sainte-touche, quoi! une sainte bien aimable, qui doit tenir la caisse au paradis. Seulement, à voir avec quel entrain ça débutait, les petits rentiers, promenant leurs épouses, répétaient en hochant la tête qu'il y aurait bigrement des hommes soûls dans Paris, cette nuit-là. Et la nuit était très sombre, morte et glacée, au-dessus de ce bousin, trouée uniquement par les lignes de feu des boulevards, aux quatre coins du ciel. Plantée devant l'Assommoir, Gervaise songeait. Si elle avait eu deux sous, elle serait entrée boire la goutte. Peut-être qu'une goutte lui aurait coupé la faim. Ah! elle en avait bu des gouttes! Ça lui semblait bien bon tout de même. Et, de loin, elle contemplait la machine à soûler, en sentant que son malheur venait de là, et en faisant le rêve de s'achever avec de l'eau-de-vie, le jour où elle aurait de quoi. Mais un frisson lui passa dans les cheveux, elle vit que la nuit était noire. Allons, la bonne heure arrivait. C'était l'instant d'avoir du cœur et de se montrer gentille, si elle ne voulait pas crever au milieu de l'allégresse générale (Zola, L'Assommoir, 467)*¹⁴.

¹² „allumé comme une cathédrale pour une grand-messe”.

¹³ „des pochards gueulant et gesticulant”.

¹⁴ По пивницама су пијандуре већ заузимале места, лармале и млатарале рукама. По-дигла се урнебесна граја од гласова који су се драли или преплитали језиком, док се на тротоару непрестано чуо тутањ корака. „Хеј, хоћеш ли доћи на ждрање?... дођи ленштина! Ја плаћам једну чашу вина из флаше... Пази ево Полине ! Ех, не можемо ништа попити ни појести!” Лупало се вратима, кроз која се осећао мирис вина и чуо на махове кларинет. Пред Тровачницом чича Коломба чекало се на ред, у њој је било осветљено као у катедрали за време велике мисе; човек би рекао да се ту врши служба божја, јер је весела братија певала подсећајући на певчике за певницом, надувених образа и заокругљеног благоутробија. Прослављали су свети Ајлук, јакако! То је врло добар светац, мора бити да је у рају благајник. Видећи с каквим се полетом започело, ситни рентијери шетајући са супругама говорили су, вртећи главом, како ће те ноћи бити врашки много пијаних људи у Паризу. А ту вреву пијаних људи наткривљавала је тамна, пушта и ледена ноћ, коју су просецали једино низови пламенова

Пратимо ток Жервезиних мисли врло живо захваљујући СНГ-у. Ако бисмо тај одломак пребацили у управни или неуправни говор, не би се постигао исти ефекат. СНГ је овде инструмент *унутрашње фокализације* – стилски феномен који подразумева улазак у унутрашњи свет лика и представљање његовог тока свести (Женет 1978: 92). Заправо, веза између СНГ-а и унутрашње фокализације је јако блиска, јер СНГ служи управо да објасни унутрашњу перцепцију лика фокусирајући се на његову тачку гледишта. Штавише, Филип (2016) у њихов однос укључује преклапање, чиме се појачава ефекат директног и непосредног опажања мисли и утисака ликова. Укратко, СНГ је привилегован облик за превођење унутрашње фокализације, чинећи видљивом субјективну и унутрашњу перцепцију лика у наративу.

Са лингвистичке стране, СНГ у наведеном примеру поседује типичне карактеристике које олакшавају његову идентификацију, односно често користи језичке форме које директно евоцирају унутрашњи живот ликова: честа употреба заменица трећег лица, присуство имперфекта и кондиционала, узвици, Золина специфична лексика о којој је већ било речи – у овом случају речи позајмљене из говора радника. Међутим, постоје и примери, додуше ретки код Золе, у којима се јављају и друге личне заменице попут *vous* (ви):

[...] il avait dû jeter le grappin sur le magot de sa bourgeoise, des économies gagnées au joli jeu que *vous* savez. Ah! ils buvaient là du propre argent, capable de flanquer toutes les mauvaises maladies! (Zola, *L'Assommoir*, 395–396)¹⁵.

У поменутом примеру Жервеза се жали на Чизме Моје, који је оженио жену из богате породице, и поставља се питање на кога се дата заменица односи – на читаоца или на било кога. Свакако, функција заменице, иако се не зна коме се Жервеза обраћа, јесте вешто навођење читаоца да разуме дати одломак у смислу да жена није зарадила новац на поштен начин.

Хорски тип слободног неуправног говора фигурира у следећем одломку у којем чујемо гласове жена које исказују своје мишљење о Жервези и на тај начин Зола датом текстом додељује реалистички аспект:

Le quartier trouvait Gervaise bien gentille. *Sans doute, on clabaudait sur son compte, mais il n'y avait qu'une voix pour lui reconnaître de grands yeux, une bouche*

булеварских светиљки на све четири стране света. Жервеза је размишљала, укипљена пред Трговачницом. Да је имала два суа, ушла би и пила. Можда би јој ракија пресекала глад. Ах, толико је ракија она попила у животу! Чинило јој се да је то нешто добро, при свем том. И сад је издалека посматрала машину за опијање и осећала да отуда долази њена несрећа, па је сањала да ракијом оконча себи живот, чим буде имала пара. Одједном се сва најежи, виде да је настала мркла ноћ. Хајдемо, дошао је погодан час. Сад треба да се окуражи и да се покаже љупком ако не жели црћи усред опште раздраганости (Зола, *Трговачница*, 433–434).

¹⁵ [...] мора бити да се докопао скривенога блага своје жене, уштеђевине коју је она стекла на већ познатом вам красном послу. Ала је пристојно зарађен новац на рачун кога пију! могу свакојаке болести на себе навући! (Зола, *Трговачница*, 360).

pas plus longue de ça, avec des dents très blanches. Enfin, c'était une jolie blonde, et elle aurait pu se mettre parmi les plus belles, sans le malheur de sa jambe. (Zola, *L'Assommoir*, 157–158)¹⁶.

Наиме, овај одломак одражава почетни позитиван став жена из комшилука према Жервези. Штавише, илуструје како употреба СНГ-а чини мишљење о њој веродостојнијим, јер потиче из примарног извора. Жене из комшилука анализирају Жервезу процењујући њене индивидуалне карактеристике коначно долазећи до општег суда да је она лепа плавуша. Читалац на тај начин више верује овим мишљењима него да их је аутор објективно изразио или пренео у директном говору.

У следећем примеру можемо се уверити колико је тешко понекад разликовати гласове наратора и јунака, а овде чак и сам језик говори. Реч је о двосмисленом СНГ-у у којем Зола жели да прикрије своје присуство како би нагласио своју приврженост Жервези и њеном положају:

Ah! Oui, Gervaise avait fini sa journée! Elle était plus éreintée que tout ce peuple de travailleurs, dont le passage venait de la secouer. Elle pouvait se coucher là et crever, car le travail ne voulait plus d'elle, et elle avait assez peiné dans son existence, pour dire: „A qui le tour? moi, j'en ai ma claque!” Tout le monde mangeait, à cette heure. C'était bien la fin. Le soleil avait soufflé sa chandelle, la nuit serait longue. Mon Dieu! S'étendre à son aise et ne plus se relever, penser qu'on a remis ses outils pour toujours et qu'on fera la vache éternellement! Voilà qui est bon, après s'être esquivée pendant vingt ans! Et Gervaise, dans les crampes qui lui tordaient l'estomac, pensait malgré elle aux jours de fête, aux gueuletons et aux rigolades de sa vie. Une fois surtout, par un froid de chien, un jeudi de la mi-carême, elle avait joliment nocé. Elle était bien gentille, blonde et fraîche, en ce temps-là. Son lavoir, rue Neuve, l'avait nommée reine, malgré sa jambe. Alors, on s'était baladé sur les boulevards, dans des chars ornés de verdure, au milieu du beau monde qui la relaquait joliment. Des messieurs mettaient leurs lorgnons comme pour une vraie reine. Puis, le soir, on avait fichu un balthazard à tout casser, et jusqu'au jour on avait joué des guiboles (Zola, *L'Assommoir*, 464–465)¹⁷.

¹⁶ Околина је налазила да је Жервеза врло мила. Додуше, лајало се на њен рачун, али су сви били једнодушни у томе да има крупне очи и мајушна уста са веома белим зубима. Једном речју, била је то лепа плавуша и могла би се убрајати међу најлепше да није те несреће с ногом (Зола, *Трговачица*, 118).

¹⁷ О, да, и Жервезин дан се довршио! Била је она изнуренија него сав тај радни народ који ју је у пролазу гуркао. Могла се ту извалити и црћи, јер је више нису примали на рад, а доста се и намучила у свом животу, те је могла рећи: „Ко је сад на реду? Мени је свега доста!” Сви су сада јели. Све је свршено, сунчева светлост је утрнула, спрема се дуга ноћ. Боже мој! Испружити се угодно и више се не дићи, заувек се ратосиљати и вечито ленствовати! Ето, то вреди после двадесетогодишњег премарања. И Жервеза против своје воље, осећајући у стомаку грчеве глади, мислила је на крканлуке и веселе дане свога живота. Нарочито се дивно провеселила једног четвртка средином великог поста, по псећој зими. Била је љупка и свежа плавуша у то доба. И поред њене ноге изабрали су је за краљицу у перионици, у улици Нев. И онда су се шетали у колима окићеним зеленилом дуж булеvara, усред лепог света који је гле-

Можемо приметити да је и у горенаведеном примеру лако идентификовати СНГ уз присуство честих узвика са знаковима интерпункције, замена трећег лица и комбинација имперфекта и плусквамперфекта. Такође, нарочито је занимљиво у издвојеном примеру уочити специфичну лексику и у српском преводу. Наш циљ у овом раду није анализа превода зато што је у оригиналу акценат фокусиран на СНГ, па се очекује да се посвети посебна пажња и превођењу СНГ-а. То нам потврђује и чињеница да је сваки СНГ из оригинала преведен на српски језик, али можемо приметити да је посебан напор уложен у превод Золине лексике: говор радника, пејоративних речи и сл.

У наредном примеру желимо да прикажемо комбинацију и функцију сва три типа преношења туђег говора, којим се Зола служи у роману. Писац, на почетку, уводи поступно ликове путем неуправног говора који ће учествовати у причи о алкохолизму у којем се утапа и теши готово читава радничка класа. Затим, кроз управни говор жели да прикаже Жервезу као крхку, скромну, и жели да дирне публику да саосећа са њеном судбином. Она се, дакле, директно обраћа читаоцу. Жервезине жеље су скромне, то је њен идеал – јести, попити, имати своју јазбину, не бити тучен... Истовремено, Зола користећи СНГ описује радост и задовољство тог света барова. Маштања и хумор власника Тровачнице, званог Чизме Моје, забавни су и врло сликовити. Алкохол се пролива као поточић, најпре по делу, а потом прети да преплави читав Париз. Алкохоличарска грозница речи Чизме Моје као да је заразила и Золину прозу:

Gervaise avait repris son panier. Elle ne se levait pourtant pas, le tenait sur ses genoux, les regards perdus, rêvant, comme si les paroles du jeune ouvrier éveillaient en elle des pensées lointaines d'existence. Et elle dit encore, lentement, sans transition apparente:

– Mon Dieu! je ne suis pas ambitieuse, je ne demande pas grand-chose... Mon idéal, ce serait de travailler tranquille, de manger toujours du pain, d'avoir un trou un peu propre pour dormir, vous savez, un lit, une table et deux chaises, pas davantage... Ah! je voudrais aussi élever mes enfants, en faire de bons sujets, si c'était possible... Il y a encore un idéal, ce serait de ne pas être battue, si je me remettais jamais en ménage; non, ça ne me plairait pas d'être battue... Et c'est tout, vous voyez, c'est tout...

Elle cherchait, interrogeait ses désirs, ne trouvait plus rien de sérieux qui la tentât. Cependant, elle reprit, après avoir hésité :

– Oui, on peut à la fin avoir le désir de mourir dans son lit... Moi, après avoir bien trimé toute ma vie, je mourrais volontiers dans mon lit, chez moi.

Et elle se leva. Coupeau, qui approuvait vivement ses souhaits, était déjà debout, s'inquiétant de l'heure. Mais ils ne sortirent pas tout de suite; elle eut la curiosité d'aller regarder, au fond, derrière la barrière de chêne, le grand alambic de cuivre

---

дао у њу. Господа су састављала лорњоне као да је права краљица. Затим су увече приредили бесан крканлук и до зоре играли (Зола, *Тровачница*, 431).

rouge, qui fonctionnait sous le vitrage clair de la petite cour; et le zingueur, qui l'avait suivie, lui expliqua comment ça marchait, indiquant du doigt les différentes pièces de l'appareil, montrant l'énorme cornue d'où tombait un filet limpide d'alcool. L'alambic, avec ses récipients de forme étrange, ses enroulements sans fin de tuyaux, gardait une mine sombre; pas une fumée ne s'échappait; à peine entendait-on un souffle intérieur, un ronflement souterrain; c'était comme une besogne de nuit faite en plein jour, par un travailleur morne, puissant et muet. Cependant, Mes-Bottes, accompagné de ses deux camarades, était venu s'accouder sur la barrière, en attendant qu'un coin du comptoir fût libre. Il avait un rire de poulie mal graissée, hochant la tête, les yeux attendris, fixés sur la machine à souler. *Tonnerre de Dieu! elle était bien gentille! Il y avait, dans ce gros bedon de cuivre, de quoi se tenir le gosier au frais pendant huit jours. Lui, aurait voulu qu'on lui soudât le bout du serpent entre les dents, pour sentir le vitriol encore chaud l'emplier, lui descendre jusqu'aux talons, toujours, toujours, comme un petit ruisseau. Dame! il ne se serait plus dérangé, ça aurait joliment remplacé les dés à coudre de ce roussin de père Colombe! Et les camarades ricanaient, disaient que cet animal de Mes-Bottes avait un fichu grelot, tout de même. L'alambic, sourdement, sans une flamme, sans une gaieté dans les reflets éteints de ses cuivres, continuait, laissait couler sa sueur d'alcool, pareil à une source lente et entêtée, qui à la longue devait envahir la salle, se répandre sur les boulevards extérieurs, inonder le trou immense de Paris.* Alors, Gervaise, prise d'un frisson, recula; et elle tâchait de sourire, en murmurant:

– C'est bête, ça me fait froid, cette machine... La boisson me fait froid...

Puis, revenant sur l'idée qu'elle caressait d'un bonheur parfait :

– Hein? n'est-ce pas? ça vaudrait bien mieux: travailler, manger du pain, avoir un trou à soi, élever ses enfants, mourir dans son lit...

– Et ne pas être battue, ajouta Coupeau gaiement. Mais je ne vous battrais pas, moi, si vous vouliez, ma-dame Gervaise... Il n'y a pas de crainte, je ne bois jamais, puis je vous aime trop... Voyons, c'est pour ce soir, nous nous chaufferons les pe-ton (Zola, *L'Assommoir*, 84–85)¹⁸.

---

¹⁸ Жервеза је поново била дохватила корпу. Ипак није устајала, него ју је држала на коленима, изгубљена погледа, замишљена, као да су радникове речи пробудиле њене давнашње мисли о животу. Она додаде, без видног прелаза:

– Боже мој! Немам претераних жеља, не тражим богзна шта. Мој би идеал био мирно радити, јести сваког дана хлеба, имати мало чистију јазбину за спавање, један кревет, сто и две столице, ништа више. Ах, желела бих да одгојим своју децу, створим по могућству од њих ваљане грађане... Имам још један идеал, да не будем тучена, ако бих се икада удала; да, не би ми било пријатно да будем тучена... то је све, ето видите, то је све...

Размишљала је, испитивала своје жеље и није налазила ништа озбиљно што би је још привлачило. Па ипак настави, после извесног оклевања.

– Да, човек може још пожелети да умре у свом кревету... Пошто сам много издирала целог свог живота, желела бих умрети у свом кревету, код куће.

И она устаде. Купо, који је живо одобравао њене жеље, већ је био устао, бринући се да није задоцнио. Али не изиђоше одмах, њу је копкало да оде и види тамо позади, с оне стране ограде од храстовине, онај велики казан од црвеног бакра што је радио у светлом, застакљеном малом дворишту; а лимар, који је за њом пошао, објасни јој како он функционише, показујући јој прстом разне делове апарата и обраћајући јој пажњу на огромну реторту из које је цурио танак млаз бистрог алкохола. Казан, са реципијентима необичног облика и са цевима бескрајно извијуганим, имао је тајанствен изглед; ниоткуда дим није избијао, једва се чуо неки шум унутра, неко подземно крчкање. Личило је на неки ноћни посао који је обављао

Споменућемо још један занимљив аспект слободног неуправног говора код Золе – артикулацију радничких мудрости или тзв. бапских прича које су биле популарне у време Другог царства. Наиме, СНГ даје аутентичност пословима и изразима. У датом одломку, Зола истражује психолошку дилему са којом се суочава Жервеза, обраћајући пажњу и на Лантјеа и на Купоа:

Entre ces deux messieurs, Gervaise ne riait pas tous les jours. Elle n'avait pas à se plaindre de sa santé, Dieu merci! Elle aussi devenait trop grasse. Mais deux hommes sur le dos, à soigner et à contenter, ça dépassait ses forces souvent. Ah! *Dieu de Dieu! un seul mari vous esquinte déjà assez le tempérament!* [...] Les jours où ils rentraient furieux, c'était sur elle qu'ils tombaient. *Allez-y! tapez sur la bête* [...] Lantier, au contraire, choisissait ses sottises, allait chercher les mots *que personne ne dit* et qui la blessaient plus encore. *Heureusement, on s'accoutume à tout* [...] Au bout de la semaine, elle avait la tête et les membres cassés, elle restait hébétée, avec des yeux de folle. *Ça use une femme, un métier pareil* (Zola, *L'Assommoir*, 300)¹⁹.

Користећи слободни неуправни говор, Зола разграничава Жервезине индивидуалне реакције на ситуацију и оне реакције (у курзиву) које су репрезентативне за типичне жене радничке класе. Изрази у курзиву су уоби-

усред дана неки туробни, моћни и ћутљиви радник. Међутим, Чизме Моје, у друштву са два друга, дошао је и налактио се на ограду чекајући да буде слободан крајичак тезге. Климајући главом, разнежена погледа, које није скидао са направе за опојна пића, церекао се крештаво као неподмазан чекрк. Сто му громава! Тако је љупка! У том огромном бакарном трбоњи има довољна количина да би човек могао осам дана освежавати своје грло. Желео би да му залеме крај вијугаве цеви међу зубе, те да осећа како тече у њега још топла ракија и силази ту непрекидно, непрекидно до пета, као неки поточић. Их, не би се он више одмицао, то би дивно заменило напретке те мазге чича Коломба. И другови су се церекали и говорили како ова животиња Чизме Моје има гадан језик. Без пламена, без веселог блеска потамнелог бакра, казан је потмуло продужавао да цеди свој алкохолни зној као лаган али упоран извор који је временом имао да преплави салу, да се излије преко периферијских булеvara и потопаи Париз, ту огромну јаму. Жервеза, обузета дрхтавицом, устукну и покуша да се насмеши, шапћући:

– Заиста глупо, од те направе ме језа хвата... Зима ме подузима од пића...

Затим, враћајући се на своју омиљену замисао о савршеној срећи, рече:

– Ех, зар не? много је боље радити, јести хлеба, имати своју јазбину, одгајити децу и умрети у свом кревету...

– И не бити тучена – додаде весело Купо. – Али вас ја не бих тукао, госпођо Жервезо, ако би ви само пристали... Не треба се плашити, ја никада не пијем, а затим и сувише вас волим... Хајде, вечерас ћемо грејати једно друго (Зола, *Трвачица*, 50–52).

¹⁹ Између та два господина, Жервеза није проводила баш веселе дане. Хвала богу, није се могла потужити на здравље. И она се превише угојила. Али је често премашало њене снаге то што на леђима има два човека, које треба дворити и задовољавати. *Боже мој, ја један муж довољан је да вас изцури!* [...] Кад би се љути вратили кући, искијали би све на њој. *Хајде, удри њој!* [...] Напротив, Лантије је пробирао глупости, тражио речи које нико не говори, но које су је још више вређале. *Срећом, човек се на све навикне* [...]. Крајем недеље глава јој је бучала, била је сва изломљена, потпуно заглупавела, добијала је лудачки поглед. *Да, шрошили су је у правом смислу ње речи; сајоревали су је са два краја, како би се рекло за свећу* (Зола, *Трвачица*, 246–247).

чајене изреке које се користе за карактеризацију ситуације жене радничке класе. Правећи ову разлику, Зола додаје дирљивост овом опису Жервезине патње и скреће пажњу на универзалност њене ситуације. Није само Жервеза заробљена у ужасној породичној ситуацији – популарне изреке које користи сведоче о општој распрострањености несрећних домаћинстава. Зола поново открива дубоко саосећање које осећа према радничкој класи уопште, а посебно према женама.

5. ЗАКЉУЧАК

У овом раду бавили смо се представљањем феномена слободног неуправног говора као својеврсног израза полифоничности, односно јављања више гласова у једном исказу, у роману *Трговачница* Емила Золе. У датом роману Зола слика живот радничке класе трудећи се да представи читаоцима истину о тешком животу радника у предграђу Париза за време Другог царства, а захваљујући феномену слободног неуправног говора учинио је да управо радници говоре о својим искуствима из своје перспективе и својим језиком. Ми смо својом анализом показали да Зола користи СНГ како би дао глас ликовима, који се чују на три начина: уз јасну дистанцу од гласа наратора (конвенционални СНГ), затим као смењивање више гласова (хорски СНГ), и као фузија гласова наратора и ликова уз њихово отежано разликовање (двосмислени ДНГ), с циљем да створи реалистичну атмосферу и осећај блискости и поверења код читаоца у свом роману. Могли бисмо рећи да је глас наратора, било да је јасно представљен у СНГ-у или вешто сакривен (конвенционални и двосмислени СНГ), најчешће „наклоњен” радницима, посебно положају жена, али уме и да буде глас критике. Хорски тип СНГ-а користи се углавном за приказ карактерних особина радничке класе, јер се на тај начин читаоцу пласира веродостојније, реалније и аутентично мишљење будући да потиче из примарног извора и процене више људи – припадника дате класе. У оквиру наше анализе сврстали смо и посебан пример СНГ-а којим се постиже и аутентичност пословица и изрека.

У погледу лингвистичке стране СНГ-а, видели смо да он поседује типична својства за идентификацију у тексту: присуство узвика, заменица трећег лица, имперфекта, плусквамперфекта, кондиционала, као и специфичне, аутентичне слојеве лексике радничке класе, али и да Зола, додуше ретко, прибегава употреби заменице другог лица множине чији је циљ, опет, вешто навођење читаоца да јасно схвати поруку писца. На крају, хтели смо да прикажемо и како Зола користи сва три начина преношења туђег говора, односно управног, неуправног и СНГ-а, у зависности од тога шта му је циљ да истакне при опису карактерних особина ликова.

ИЗВОРИ

Зола, Е. (2000). Zola, É., *L'Assommoir*. Paris: Flammarion.

Зола, Е. (1960). Zola, É., *Trovačnica*, preveo s francuskog Milan Đorđević. Beograd: Rad.

ЛИТЕРАТУРА

Баји, Ш. (1912). Bally, Ch., Le style indirect libre en français moderne, *Germanisch-Romanische Monatsschrift* 4, 549–556, 597–606.

Бахтин, М. (1989). Bahtin, M., *O romanu*. Beograd: Nolit.

Бафаро, Ж. (2003). Bafaro, G., *Émile Zola, L'Assommoir, étude de l'oeuvre*. Paris: Bordas.

Бекер, К. (1994). Becker, C., *Émile Zola, L'Assommoir, études littéraires*. Paris: Presse Universitaire de France.

Банфилд, А. (1995). Banfield, A., *Phrases sans parole: Théorie du récit et du style indirect libre*. Paris: Seuil.

Бенвенист, Е. (1966). Benveniste, É., *Problème de linguistique générale I*. Paris: Gallimard.

Брес, Ж. (2010). Bres, J., Alors comme ça, le conditionnel serait polyphonique..., In: М., Colas-Blaise, М. Kara, L. Perrin, A. Petitjean (dir.), *La Question polyphonique ou dialogique en sciences du langage, Recherches Linguistiques*, 31. Metz: CELTED, Université Paul Verlaine, 201–225.

Гирал-Мигдал, А. (2003). Gural-Migdal, A., *L'Écriture du féminin chez Zola et dans la fiction naturaliste*. Bern: Peter Lang.

Женет, Ж. (1972). Genette, G., *Figure III*. Paris: Seuil.

Јансон, К. (2006). Jansson, K., Saisir l'insaisissable. Les formes et les traductions du discours indirect libre dans des romans suédois et français, doctoral thesis. *Acta Wexionensia*, 86, Växjö University Press.

Ковачевић, М. (2011). Kovačević, M., Sintaksičko-stilističke osobine slobodnog neupravnog govora u romanima Meše Selimovića i Skendera Kulenovića. U: R. Popović (ur.), *Meša Selimović i Skender Kulenović u srpskom jeziku i književnosti, zbornik radova*, Banjaluka, Istočno Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Republike Srpske, Filološki fakultet u Banjaluci, Filozofski fakultet u Istočnom Sarajevu, 81–96.

Липс, М. (1926). Lips, M., *Le style indirect libre*, Paris: Payot.

Нис, Р. (1974–1975). Niess, R., Remarks on the Style Indirect Libre in *L'Assommoir*, *Nineteenth-Century French Studies*, 3(1–2), 24–35.

Ромеро, М. (2001). Romero, M., Le discours indirect libre dans le récit de fiction, *Cahier de narratologie, analyse et théorie narratives*, 285–294.

Рајић, Ј. (2010). Rajić, J., Slobodni neupravni говор: jezička realizacija polifoničnog iskaza u narativnom diskursu, *Srpski jezik*, XV, Beograd, 515–524.

Розије, Ј. (1998). Rosier, L., *Le discours rapporté: histoire, théories, pratiques*. Éditions Duculot.

Ређани, К. (2009). Reggiani, Ch., L'intériorisation du roman: brève histoire du style indirect libre. *La langue littéraire. Une histoire de la prose en France de Gustave Flaubert à Claude Simon*. Paris: Fayard, 122–135.

Серкиљни, Б. (1984). Cerquiglini, B., Le style indirect libre et la modernité, *Langages*, 73, Les Plans d'Énonciation, 7–16.

Филип, Ж. (2016). Philippe, G. Le discours indirect libre et la représentation du discours perçu, *Fabula / Les colloques*, «Marges et contraintes du discours indirect libre». URL : <https://www.fabula.org/colloques/document3867.php>, article mis en ligne le 05 Mars 2016, consulté le 22 Juin 2025.

Филип, Ж., Зифре, Ж. (2018). Philippe, G., Zufferey, J., *Le style indirect libre. Naissance d'une catégorie (1894–1914)*. Limoges: Lambert-Lucas, coll. Classiques des sciences du langage.

Milana Dodig

University of Kragujevac
Faculty of Philology and Arts
Department of Romance Studies

FREE INDIRECT SPEECH IN THE NOVEL *THE DRUNKARD* (*L'ASSOMMOIR*) BY EMILE ZOLA

Summary: The object of this paper is the analysis of free indirect speech in the novel *The Drunkard* (*L'Assommoir*) by Emile Zola. We discussed the phenomenon of free indirect speech as a unique expression of polyphony, or the emergence of multiple voices within a single utterance. Our analysis demonstrated that Zola uses it to give voice to his characters, which can be heard in three ways: firstly, with a clear distance from the narrator's voice (conventional free indirect speech); secondly, as a sequence of multiple voices (choral free indirect speech); and thirdly, as a fusion of the narrator's and characters' voices, with their distinctions difficult to discern (ambiguous double-narrator free indirect speech). The author's goal was to create a realistic atmosphere and foster a sense of closeness and trustworthiness with the reader in his novel. We could say that the narrator's voice, whether explicitly represented in free indirect speech or skillfully concealed (conventional and ambiguous free indirect speech), is most often inclined toward the workers, especially regarding the position of women, but it can also serve as a voice of critique. The choral type of free indirect speech is primarily used to depict the character traits of the working class, thus providing the reader with a more credible, realistic, and authentic opinion, as it originates from the primary source – the perspective of multiple members of the class. Regarding the linguistic aspects of free indirect speech, we observed that it possesses typical features for identification within the text: the presence of interjections, third-person pronouns, imperfect, pluperfect, conditional, as well as specific, authentic vocabulary of the working class. Additionally, we noted that Zola, although rarely, employs the second-person plural pronoun, again with the purpose of skillfully guiding the reader to clearly understand the writer's message. Finally, we aimed to illustrate how Zola uses all three

methods of transmitting the speech – including direct, indirect, and free indirect speech – depending on what he aims to emphasize and how he describes the characters' traits.

Keywords: free indirect speech, Emile Zola, narrative polyphony, French.